

me'ânî ve'l-elfâzî'l-vâkı'a fi'l-Muvaṭṭa', Tunus 1975, s. 5-47; Rif'at Fevzî Abdülmuttalib, *Kütübü's-sünne*, Kahire 1399/1979, s. 9-52; Muhammed b. Aleví el-Mâlikî, "Şübühât havle'l-Muvaṭṭa' ve reddühâ", *Nedvetü'l-İmâm Mâlik*, Fas 1400/1980, II, 101-158; Haldûn el-Ahdeb, *Esbâbü ihṭilâfî'l-muḥaddisîn*, Cidde 1407/1987, II, 634-646; Muhyiddin Atıyye v.dğr., *Delîlü'l-mü'el-lefâti'l-ḥadîş*, Beyrut 1416/1995, II, 531-540; M. Muhtâr Veled Ebbâh, *Hulâşatü'l-edille mine't-tecrîd ve'ḥiṣâri't-Temhid*, Dârülbeyzâ 1420/1999, s. 13-22; M. Yûsuf Gurâyâ, "Historical Background of the Compilation of the Muvaṭṭa' of Mâlik b. Anas", *IS*, VII/4 (1968), s. 379-392; Hasan ez-Zeyn el-Filâlî, "Bibliyogrâfiyâ şürûhi Muvaṭṭa'i'l-İmâm Mâlik", *el-Muvâfaqât*, sy. 2, Cezayir 1413/1993, s. 369-385; Vehbe ez-Zuhayfî, "el-İmâm Mâlik ve kitâbühü el-Muvaṭṭa'", a.e., sy. 2 (1413/1993), s. 408-421; Bedreddin el-Kettânî, "Dirâsât 'an kitâbi'l-Muvaṭṭa' li'l-İmâm Mâlik radiyallahü 'anh", *Havliyyâtü Külliyyeti'l-âdâb ve'l-ülûmî'l-insâniyye*, sy. 2, Dârülbeyzâ 1985, s. 29-42; Abdel-Magid Turki, "Le Muvaṭṭa de Mâlik, ouvrage de fiqh, entre le ḥadîth et le ra'y, ou comment aborder l'étude du mâlikisme kairouanais au IV/Xe siècle", *St.I*, LXXXVI (1997), s. 5-35; H. Lammens, "Mâlik b. Anas", *İA*, VII, 253-254; İbrâhim Harekât, "Ebû Mus'ab", *DİA*, X, 194; Tayyar Altıkulaç, "Hüseynî, Ebû'l-Mehâsin", a.e., XIX, 23; Leys Suûd Câsim, "İbn Abdülber en-Nemerî", a.e., XIX, 269-270; M. Yaşar Kandemir, "İbn Hacer el-Askalânî", a.e., XIX, 520, 524; a.m.f., "İbn Nâsirüddin", a.e., XX, 226; Ahmet Özel, "İbnü'l-Hazzâ", a.e., XXI, 81; a.m.f., "İsâ b. Sehl", a.e., XXII, 485.

M. YAŞAR KANDEMİR

MUVAZZAH İLM-i KELÂM

(موضح علم كلام)

Ömer Nasuhi Bilmen'in

(ö. 1971)

kelâma dair eseri.

Tam adı *Muvazzah İlm-i Kelâm Kelâm Dersleri*'dir. Önsöz niteliğindeki notlarda belirtildiğine göre akaid ve kelâm konularıyla bu konuları ilgilendiren bazı felsefî bahisleri içermekte, döneminde tartışılan bir kısım sosyal problemlere de ışık tutmaktadır. Müslümanların dinî hayatını geliştirmek ve özellikle genç nesilleri aydınlatmak amacıyla yazıldığı kaydedilen kitabın liselerde uygulanan ders programlarına göre düzenlendiği bildirilmektedir. Sonundaki Arapça hâtimede belirtildiğine göre müellif eserini Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye'de kelâm müderrisi iken tamamlamıştır.

Muvazzah İlm-i Kelâm geniş bir girişle altı bölümden ve bir sonuç kısmından meydana gelmektedir. Muhtemelen ders kitabı olarak kaleme alındığı için muhteva baştan sona kadar büyük puntolarla yazılıp numaralarının doksan sekiz ana konuya ayrılmış ve her ana konudan sonra "İzah" başlığı altında daha ince puntolarla

kaydedilen detaylı açıklama yapılmıştır. Eserin dörtte birinden fazla bir hacme sahip bulunan girişin birinci kısmında kelâm ilminin tarifi yapılarak, konusu ve gayesi anlatıldıktan sonra tarihçesi üzerinde durulmuş, ardından diğer temel İslâmî ilimler kısaca tanıtılmıştır. İkinci kısımda o dönemde tartışılan dinî problemlere yer verilerek önce dinin tarifi ve mahiyetiyle dinlerin tarihi ele alınmış, dinin yerini başka hiçbir şeyin tutamayacağı vurgulanmış, ilâhî dinlerin benzerlik ve farklılıkları belirtilmiştir. Ardından İslâm dininin bazı özelliklerine temas edilmiştir. Üçüncü kısımda şer'î ve akîl hükümler, imanın tanımı ve amelle münasebeti gibi meseleler üzerinde durulmuştur.

Eserin birinci bölümü ilâhiyyât bahislerine ayrılmış olup klasik kelâm kitaplarında yer alan bilgiler özetlendikten başka Allah'ın varlığının ispatında felsefî yöntemle de kısaca temas edilmiş, materyalizmin geniş bir eleştirisi yapılmıştır. Nübüvvet konularına tahsis edilen ikinci bölüm iki fasla ayrılmıştır. Birinci fasılda nübüvvetin mahiyeti, insanlığın dünya ve âhiret mutluluğu için zarurî oluşu, mücize ve vahiy hakkında bilgi verilmiş, ardından Darwin teorisi eleştirilmiştir. İkinci fasılda önce Hz. Peygamber'in mücizeleri ve onun diğer peygamberlerden üstünlüğü anlatılmıştır. Ashâb-ı kirâmın dindeki konumundan söz edildikten sonra Resûl-i Ekrem'in çok evliliğine yönelik tenkitler cevaplandırılmış ve hanımlarına dair kısa bilgi verilmiştir. Eserin üçüncü ve dördüncü bölümleri ilâhî kitaplara ve meleklerle iman konusuna ayrılmıştır. Beşinci bölümde kazâ ve kader bahsinde determinizmin eleştirisine yer verilmiş, âhiret meselelerinin ele alındığı altıncı bölümde materyalistlerin ruh telakkisi tenkit edilmiştir. Sonuç kısmında müellif yer, gökler, sabit yıldızlar, gezegenler, gök gürlemesi, şimşek vb. tabiat olayları hakkında kısa açıklamalar yapmış, dinî verilerle ilmî gerçeklerin birbiriyle uyumlu olması gerektiğini vurgulamıştır.

Batı dünyasında ortaya çıkan din karşıtı akımların bazı müslüman aydınları etkilediği ve belirli kesimlerde yaygınlık kazandığı bir dönemde (1920-1924) kaleme alınan *Muvazzah İlm-i Kelâm* klasik konulara bakış yapmanın yanında kısmen yeni konulara ve problemlere de temas etmiş, bu tür problemlerin kelâm eserlerinde işlenmesinin gerektiğine dikkat çekmiştir. Ders kitabı niteliğinde olduğu için eserdeki açıklamalar fikrî yoğunluk açısından bir kelâm kitabı için yeterli düzeyde değildir. Yazarn önsözde birçok müellifin eserlerine

başvurduğunu belirtmesine rağmen bunları ismen zikretmemesi de aynı sebebe bağlanabilir. *Muvazzah İlm-i Kelâm Dersleri*'nin çeşitli baskıları gerçekleştirilmiş (İstanbul 1339-1342; 1955, 1959, 1972), eser K. İsmail Paçacı tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır (İstanbul 2001). Ömer Nasuhi Bilmen'in Yüksek İslâm enstitülerinde okutulan kelâm dersleri için hazırladığı *Mülehhâs İlm-i Tevhid Akaid-i İslâmiye* (İstanbul 1962, 1973) adlı çalışması da *Muvazzah İlm-i Kelâm*'in metin kısmına benzemekte, onun bir özeti gibi görünmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm Dersleri*, İstanbul 1339-1342; Ahmet Selim Bilmen, *Ömer Nasuhi Bilmen: Hayatı, Eserleri, Anıları*, İstanbul 1975, s. 27-28; Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmî: Giriş*, İstanbul 1988, s. 41; Hulusi Yavuz, "Erzurumlu Ömer Nasuhi Bilmen'in İlim ve Kültür Tarihimizdeki Yeri ve Tesiri", *Osmanlı Devleti ve İslâmiyet*, İstanbul 1991, s. 207-218; Rahmi Yaran, "Bilmen, Ömer Nasuhi", *DİA*, VI, 163.

ADNAN BÜLENT BALOĞLU

MUZAAF

(bk. ZAYIF).

MUZAFFER el-ÂMİRÎ

(bk. ABDÜLMELİK b. MANSÛR).

MUZAFFER b. EFTAS

(bk. MUHAMMED el-MUZAFFER).

MUZAFFER et-TÛSÎ

(bk. TÛSÎ, Şerefeddin).

MUZAFFERÎLER

(آل مظفر)

Güney ve Batı İran'da hüküm süren mahallî bir hânedan (1318-1393).

Ataları ilk İslâm fetihleri sırasında Horasan'a yerleşmiş Araplar'dan olan aile XIV. yüzyılda kısa süren hâkimiyetini Yezd, Fars, İsfahan, Kırman ve zaman zaman Azerbaycan'a kadar genişletmiştir. Muzafferîler'in önde gelenlerinden Gıyâseddin Hacı, oğulları Ebû Bekir, Muhammed ve Mansûr ile birlikte Moğol istilâsı sırasında Yezd'de iktidar ediyordu. Ebû Bekir ile Muhammed, Yezd Atabegi Alâüddeve'nin hizmetine

MUZAFFERİLER

girdiler. Ebû Bekir, Alâüddeve tarafından 300 süvariyle Hülâgû'nun ordusuna katılıp Bağdat'a gönderildi ve şehrin ele geçirilmesinden sonra Mısır sınırında Benî Hafâce'ye karşı yapılan bir saldırı sırasında öldürüldü. Bunun üzerine kardeşi Mansûr onun yerini aldı ve o da Alâüddeve'ye tâbi oldu. Ardından Yezd Atabegi Yûsuf Şah b. Togan Şah, Mansûr'un oğlu Şerefeddin Muzaffer'i Meybüz valiliğine tayin etti. Şerefeddin Muzaffer, burada kardeşleri Mübârizüddin Muhammed ve Zeynüddin Ali'nin de yardımıyla ileride kendi adını taşıyacak olan Muzafferîler hânedanının temellerini attı. Önce Kirman tarafından Yezd'e saldıran eşkiyanın önünü keserek bölgeyi güvenli hale getiren Muzaffer, Atabek Yûsuf Şah'ın İlhanlı Hükümdarı Argun Han'la ters düşmesi sırasında onun yanında kaldıysa da Argun öldükten sonra (690/1291) yerine geçen Gâzân Han'ın hizmetine girdi ve ordusunda emir-i hezâre oldu. Olcaytu Han zamanında Kirmanşah-Herat ve Merv-Eberkûh arasındaki yolların güvenliğini sağlamakla görevlendirildi. 713 (1313) yılında öldüğünde aile bölgede büyük bir itibar kazanmış durumdaydı.

Hânedanın gerçek kurucusu olarak on üç yaşında iken babası Muzaffer'in yerini alan Mübârizüddin Muhammed kabul edilir. Bir süre Olcaytu'nun sarayında yaşayan Mübârizüddin onun ölümünün ardından Ebû Said Bahadır Han'ın hizmetine girdi ve İncûlular'la iş birliği yaparak Yezd Atabegi Hacı Şah'ın hâkimiyetine son verdi. Sultan Ebû Said, Yezd emirliğini Mübârizüddin'e verdi (718/1318). O da bu tarihten itibaren müstakil olarak hüküm sürmeye başladı. Ardından Sistan halkının başlattığı isyanı bastırdı. Ebû Said Bahadır Han'ın ölümüyle (736/1336) İlhanlı hâkimiyetinin sona ermesi üzerine Mübârizüddin, Fars ve İsfahan bölgelerinde hüküm süren İncûlular'la karşı karşıya geldi. İncûlu Ebû İshak'ı önce Kirman'da kuşattı; ardından İsfahan'da yakalayarak öldürttü ve bu hânedanı ortadan kaldırdı (758/1357). Aynı yıl Kutluğhanlılar'dan bir prensle evlenip Kirman eyaletini de kendi topraklarına kattı, böylece Irak'ın büyük bir kısmı ile Fars bölgesinin hâkimi oldu. Azerbaycan'ı da kendi hâkimiyeti altına almak amacıyla Tebriz'i istilâ etti; fakat şehri elinde tutmaya muvaffak olamadı ve bölge Celâyirli Şeyh Üveys'in eline geçti. Mübârizüddin 759'da (1358) İsfahan'a geldiğinde oğlu Şah Şücâ' tarafından hal'edilerek gözlerine mil çektirildi ve önce Fars'taki Kal'a-i Sefid'e, taraftarlarının onu tekrar tahta çıkarmaya çalışmaları üzerine Kal'a-i Bûm'a

sürüldü. Oradaki zindanda öldü ve Meybüz'de defnedildi (765/1364).

Şah Şücâ' hükümdar olunca Hâce Kıvâmüddin'i vezirliğe getirdi. Şiraz'ı merkez edindi ve oğlu Zeynelâbidin'i veliyaht yaptı. Kardeşlerinden Kutbüddin Şah Mahmûd'u İsfahan'a, İmâdüddin Ahmed'i de Kirman'a vali tayin etti. İlk olarak Celâyirli Hüseyin b. Üveys'in üzerine gitmeye hazırlandıysa da Timur'un yaklaşması yüzünden bu sefer sonuçsuz kaldı; bir müddet sonra da hânedan üyeleri arasında taht mücadelesi başladı. Bu mücadeleden galip çıkan Şah Şücâ', Timur'un İran'a iyice yaklaşması üzerine ona itaat arzetti.

Şah Şücâ'nın ölümünden (786/1384) sonra oğlu Zeynelâbidin tahta oturdu. Bu sırada amcası Kirman Valisi İmâdüddin Ahmed taht iddiasıyla ortaya çıktı; ancak Muzafferî sınırlarına dayanan Timur'un karşısında anlaşmak zorunda kaldılar. Timur'un Kirman'a gelen elçisi İmâdüddin Ahmed tarafından saygıyla karşılandı (787/1385). Zeynelâbidin ise önce Timur'a itaat etmekle birlikte daha sonra onun Irak'a girdiği ve dayısı İsfahan Valisi Muzaffer Kâşî'nin şehir ve kaleleri kendisine teslim ettiği haberini alınca Şiraz'dan Bağdat'a gitti. Bu arada amcazadesi Şah Yahyâ, Timur'u memnun etmek için elinden geleni yaptı. Ancak Timur'un memurları para toplamak amacıyla İsfahan'a geldiklerinde halk tarafından öldürülünce Timur intikam duygusuyla burada yaklaşık 200.000 kişiyi kılıçtan geçirdi ve Semerkant'ta çıkan bir isyanı bastırmak için bölgeden ayrıldı. Zeynelâbidin, Bağdat'tan sonra gittiği Şüster'de onun yokluğunda Şiraz'da tahta oturan Mansûr b. Şerefeddin Mu-

zaffer tarafından tuzağa düşürülüp zindana atıldı. Zindandan kurtulan ve İsfahan'a giden Zeynelâbidin, Şah Mansûr'a saldırdıysa da başarı kazanamadı ve İsfahan'a geri döndü. Böylece bütün Irak'a hâkim olan Şah Mansûr 793 (1391) yılında onu Horasan'a kadar takip ettirdi ve Rey'de yakalandığında gözlerine mil çektirdi. Daha sonra Şah Mansûr, Yahyâ ve İmâdüddin Ahmed ile iş birliği yaparak Timur'a karşı harekete geçti. Ancak Şiraz yakınlarında meydana gelen savaşta emirlerinden birinin Timur tarafına geçmesiyle kuvvetlerinin büyük bir kısmını kaybetti ve yenilerek öldürüldü; onun ve bütün akrabalarının öldürülmesiyle birlikte Muzafferî hânedanının hâkimiyeti sona erdi (795/1393). Zeynelâbidin'in bir oğlu bu katliamdan kurtulduysa da hânedanı ihya edecek bir faaliyette bulunamadı.

Muzafferîler dönemi, daha çok hânedan mensuplarının iç çekişmeleri ve kavgalarıyla geçtiğinden halkın ekonomik ve sosyal durumunda olduğu gibi ilim ve sanatta da önemli sayılabilecek ilerlemeler kaydedilememiştir. Kirman'daki Mescid-i Câmî ile Mescid-i Pâminâr, Yezd'deki Mescid-i Ya'kûbî ve Meybüz'deki Medrese-i Alâ (Muzafferîye) bu döneme ait mimari eserlerinin başında gelir. Hâcû-yi Kirmânî *Mefâ-tîhu'l-kulûb* ve *Gevhernâme*'sini Mübârizüddin'e ithaf etmiş, Arapça, Farsça şiirler söylediği bilinen Şah Şücâ'nın Hâfız-ı Şirâzî'yi divanında görevlendirmesi sebebiyle de bu ünlü İncûlu şairi ömrünün son yıllarını Muzafferî sarayında geçirmiştir. Dönemin âlimleri arasında *Mevâhib-i İlahî* adlı eserin müellifi Muinüddin-i Yezdî, Kadı Adudüddin el-İcî ve Seyyid Şerîf el-Cürcânî sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstevfî, *Târîh-i Güzide* (Nevâî), s. 534-536; Abdürrezzâk es-Semerkandî, *Maṭla'ı Sa'deyn* (nşr. Abdülhüseyn Nevâî), Tahran 1353 hş., s. 157-172; Hândmîr, *Ḥabîbû's-siyer*, III, 272-320; Ahmed Ali Hân-i Vezîrî, *Târîh-i Kirmân* (nşr. M. İbrâhim Bâstânî-yi Pârîzî), Tahran 1370 hş., s. 479-553; Hasan Ali Sütüde, *Târîh-i Âli-i Muzaffer*, Tahran 1347 hş., I-II; Zambaur, *Manuel*, s. 254; Mahmûd Kütübî, *Târîh-i Âli-i Muzaffer*, Tahran 1364 hş.; Abbas İkbâl, *Târîhu İrân ba'de'l-İslâm* (trc. M. Alâeddin Mansûr), Kahire 1989, s. 526-544; H. R. Roemer, "The Jalayirids, Muzaffarids and Sarbadars", *CHIr.*, VI, 1-42; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 1991, s. 10-11, 18; C. E. Bosworth, *The New Islamic Dynasties*, Edinburgh 1996, s. 264-265; K. V. Zetterstéen, "Muzafferîler", *İA*, VIII, 774-776; a.m.f., "Şah Şücâ", a.e., XI, 280-281; P. Jackson, "Muzaffarids", *EP* (İng.), VII, 820-822; a.m.f., "Şâh-ı Şudjâ", a.e., IX, 198-199; Seyyid Ali Âli-i Dâvûd, "Âli-i Muzaffer", *DMBİ*, II, 140-153.

RIZA KURTULUŞ

